

Марков Д. Є.

ORCID: 0000-0002-0618-167X

молодший науковий співробітник

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

НОВИЙ РУХ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ СТУП, СОЦІАЛЬНИЙ АКТИВІЗМ І ВІДРОДЖЕННЯ БУДДИЗМУ В НЕПАЛІ

Ключові слова: культурна спадщина, Непал, буддизм, ступи, *Організація Чіва Чайтъя*.

На початку ХХІ ст. високоурбанізована Непальська долина, й особливо непальська столиця Катманду, зіткнулася з багатьма викликами: культурними, соціальними, політичними. В епоху інтенсивних трансформацій соціально-політичних це не могло не торкнутися й сфери культурної спадщини, а саме спадщини буддійської. У Непальській долині нараховується бл. 2500 історичних буддійських ступ різного часу будівництва і масштабу, десятки буддійських традиційних монастирів і храмів. І хоча деякі ступи та храми були і є в гарному стані, досить добре пережили навіть нищівний землетрус 2015 р. і кожного дня вшановуються буддійською громадою, є чимало залишених без уваги, напівзакинутих та напівзруйнованих. Вони свого роду мовчазні символи попередніх епох і занепаду низки буддійських віхар. Та навіть такі об'єкти і далі залишаються частиною культу, незважаючи на поганий стан.

Однак нові демократичні ідеї та сучасна освіта принесли й модерне розуміння цінності спадщини і тих традицій, що пов'язані з буддійськими храмами і ступами Непалу. Освічене й вестернізоване нове покоління, що шанує західну науку, орієнтується на модерні ліберальні соціально-політичні моделі і прагне будувати новий демократичний Непал, може бути прикладом такої групи громадян. За умов соціальних і політичних трансформацій сучасний Непал загалом зіткнувся з потребою переосмислення себе, своєї ідентичності, своєї культури. Цей пошук виявився в багатьох сферах життя гімалайської країни протягом останніх десятиліть. Варто зазначити, що традиції та історія, а також буддизм (що сприймається як більш егалітарна, демократична форма релігії, ніж індуїзм) стали символами відродження культури

Непальської долини й посіли важливе місце в ідеологіях низки нових соціальних і політичних рухів.

Водночас стрімкі зміни швидко залишають на маргінесі чимало звичаїв, традицій, явищ культури. Бажання звернутися до традицій як підвалин ідентичності країни (регіону, міста, групи чи етносу) не дивне. А тим паче це важливо в суспільстві, що тяжіє до традицій, як-от непальське.

Отож культурна спадщина, а саме непальське мистецтво й архітектура, традиції, фестивалі, культура та релігія, зокрема буддизм у місцевій його формі і буддійська культура долини, стали важливими складниками, які частина непальців прагне вивчати і зберігати, трансформувати або адаптувати до сучасності, поєднати з раціоналізмом, лібералізмом, наукою та демократією (якщо узагальнити). Все це сприймається як невіддільна частина того, що є питомо непальським, з одного боку, а з іншого – відсилає до модерних історико-архітектурних практик у роботі зі спадщиною міста. Бажання вивчити, зберегти і врятувати від агресивної урбанізації численні буддійські споруди – ступи – привело до об'єднання однодумців в організацію, що дістала назву *Організація Чіва Чайт'я* (Chiva Chaitya Organization).

Організація об'єднує просто небайдужих громадян-активістів, а також антропологів, істориків, архітекторів та урбаністів. Діяльність *Організації Чіва Чайт'я* (ОЧЧ), природно, вийшла за рамки суто пам'яткоохоронного та наукового напрямків, хоча, безумовно, їх теж включає, і спрямована також на просвітництво, освіту. Окрім того, виконує низку ролей суто соціальних. Важливим є також розуміння діалогу з буддійською громадою, тому активісти у своїй роботі керуються принципами науки, але стають ланкою складніших зв'язків між міською владою і чиновниками, представниками громади, буддійськими священниками й монахами та дослідниками. У підсумку ОЧЧ вдалося вже вивчити, відреставрувати десятки ступ. Деякі з них є історико-архітектурними об'єктами і мають міжнародне значення.

Звісно ж, у непальських умовах важливим залишається донесення інформації про цінність історичних пам'яток буддизму, ступ. Отож через освітні програми, запропоновані членами ОЧЧ, прихильники збереження спадщини Непальської долини доносять свої ідеї до ширших кіл.

Цікаво, що хоча метою активістів і дослідників ОЧЧ були саме вивчення, документування і збереження історичних ступ, вони почали сприяти зростанню інтересу до буддизму, як традиційного, так і до буддизму загалом; на лекції і зустрічі, що проводилися ОЧЧ, запрошувалися й буддійські пандити та монахи; на лекціях розповідали не тільки про буддійське мистецтво та архітектуру, а й про філософські

концепції буддизму і про давню історію буддизму в Непалі. Це своєю чергою резонує з модерними ідеями і рухами, які представляють саме буддизм як явище особливе в історії Непалу, що відіграє формотворчу роль в ідентичності непальців.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-21>

Огнева О. Д.

ORCID: 0000-0002-9093-9358

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ЩО, КОЛИ І ДЕ ЗНАЙДЕНО: ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ БУДДІЙСЬКИХ КОЛЕКЦІЙ В УКРАЇНІ

Ключові слова: буддизм, буддійське мистецтво, калмики, колекції, музей, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівський музей історії релігії, Музей Сходу, Музей Ханенків, Церковно-археологічний музей (ЦАМ), Бурятія, Калмикія, Монголія, Тибет, Китай, Японія.

Землі України не мають і практично не мали спільних меж із територіями, де проживали чи проживають народи, що сповідували буддизм. Проте в зібраннях українських установ, зокрема архівах, бібліотеках, музеях, а також у приватних зібраннях наявні різноманітні матеріали, що дають уявлення про буддизм як про релігійну течію в різних її виявах і як явище, властиве культурам інших народів. Питання про те, що саме, тобто речовий матеріал і його різновиди, коли – від часу появи і до сьогодення – та де представлений цей матеріал, не розглядалося. Наведені нижче рядки є спробою звернутися до порушеного питання інтегровано.

Буддійська спадщина в Україні привертала увагу Миколи Петрова (1840–1921), Олександра Крижицького (1902/1903–1981), Володимира Гарбузюка (1955–2021), Євгена Осауленка, Юлії Філь, Тетяни Олейнікової, Олени Огневої [1; 3; 4; 5; 6; 8; 9]. З частиною колекції знайомилися буддолог Юрій Реріх (1902–1960), китаїстка Ольга Глухарева (1897–1986), реставратор Олександр Дубровін. Окремими